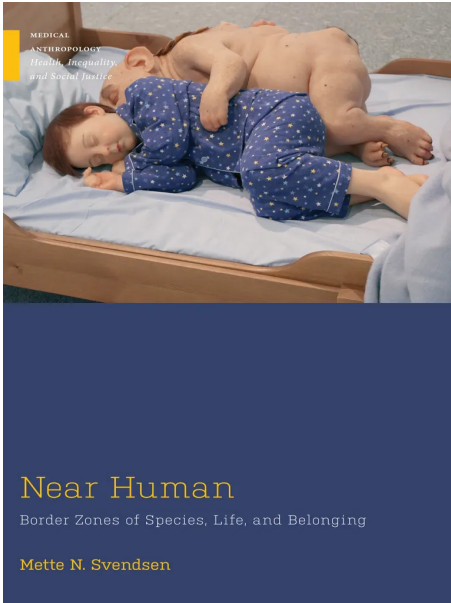

ELÄMÄÄN JA HYVINVOINTIVALTIOON KUULUMISEN RAJALLA

Eeva Nikkilä

Mette N. Svendsen (2021) *Near Human. Border Zones of Species, Life, and Belonging.* Rutgers University Press, New Brunswick, NJ. 230 s.

Tanskalaisen antropologi Mette N. Svendsenin tuore kirja *Near Human: Border Zones of Species, Life, and Belonging* on puhutteleva tutkimus eri elämänmuotojen arvottamisesta ja siitä, mitä vaaditaan, jotta elämä hyväksytään osaksi hyvinvointivaltion kollektiivia. Hyvinvointivaltion kollektiivilla Svendsen tarkoittaa kuviteltua yhteisöä, jossa ihmiset ja toislaajiset eläimet ovat vastavuoroisessa suhteessa hyvinvointivaltioon ja välttämättömiä sen säilyttämiseksi. Monilajisesta etnografiasta inspiraatiota ammentava kenttätutkimus vie Svendsenin eläintuotantiloille, yliopiston koe-eläinlaitokselle sekä vastasyntyneiden teho-osastolle, jossa erittäin varhain syntyneet ihmiskeskokset ovat hyvinvointivaltioon kuulumisen sekä itse elämän rajalla. Lopuksi Svendsen sitoo kenttätutkimusten havainnot osaksi laajempia yhteiskunnallisia maahanmuuton ja liikku-

vuuden diskursseja, joissa määritellään sitä, kuka tai mikä voi kuulua yhteiskuntaan. Vaikka koe-eläinlaitos, teho-osasto ja maahanmuutto tuntuvat alkuun hyvin erilaisilta teemoilta, Svendsen avaa työssään oivaltavasti näiden paikkojen ja niihin kytkeytyvien käytäntöjen välisiä yhtäläisyyksiä. Tutkimus osoittaa, miten lajiin, elämään tai yhteiskuntaan kuulumisen vaatii yhtäältä sekä rajanvetoa että rajojen häivyttämistä.

Rajoja häivytetään ja pystytetään Kööpenhaminan yliopiston koe-eläinlaitoksella, jossa Svendsen seuraa ihmiskeskosten ravitsemuksen parantamiseksi tehtäviä eläinkokeita. Moni erittäin pienenä keskosena syntynyt ihminen on vaativan tehohoidon tarpeessa, ja uusia hoitomuotoja tutkitaan ja kehitellään muita eläinlajeja hyödyntämällä. Tästä syystä koe-eläinlaitoksen leikkauspöydällä makaa tehotuotantotilalta tuotu, nukutettu ja viimeisillään tiine sikaemo. Koska sian biologia muistuttaa läheisesti ihmisen omaa biologiaa, keisarileikatut keskosorsaat toimivat ravitsemustutkimuksissa keskosvauvojen sijaisina. Kokeissa keskosorsaille syötetään viikon ajan lehmän ternimaidosta eli heti poikimisen jälkeen erittyvästä maidosta valmistettua tuotetta, jonka toivotaan edistävän suoliston toimintaa ja kehittymistä. Eri eläinlajien väliset sukulaisuudet ovat ilmeisiä tilanteissa, joissa keskosorsaat toimivat ihmiskeskosten sijaisina ja lehmäemöjen ternimaito äidinmaidon korvikkeena. Monilajisesta, sikojen elämän huomioivasta tutkimusotteesta huolimatta Svendsen ei ota tutkimustehtäväkseen asettua sikojen perspektiiviin tai selittää sikojen kokemusmaailmaa. Pienten keskosorsaiden kohtaama maailma on kirjassa kuitenkin alati läsnä: ne seisovat, makaavat, äännelevät, osoittavat kipua ja muodostavat suhdettaan todellisuuteen omissa keskoskaapeissaan.

LAJIIN JA ELÄMÄÄN KUULUMISEN EHDOT

Svendsenin tutkimuksen keskeisiin käsitteisiin luokituvat sijaistaminen (*substitution*) ja sijaistamisen käytännöt (*substitution practices*). Sijaistamiseen sisältyy ajatus yhden olennon korvaamisesta toisella, samankaltaisella olennolla tai teknologialla, mutta yhtäältä sijaistamisessa on läsnä affektiivinen ja moraalinen ulottuvuus. Porsaan sijaistessa ihmiskeskosta aukeaa uudenlaisia keskusteluja

toislaajisen eläimen asemaan asettumisesta, sen kärsimyksen ymmärtämisestä sekä sen tulevaisuuden arvioinnista osana yhteiskunnan kollektiivia. Vastaavaa tapahtuu vastasyntyneiden teho-osastolla, kun hengityskoneen avulla sijaistetaan keskosien elintoimintoja ja tehdään arviointia keskosien elämänlaadusta – eli onko yksilö esimerkiksi kansalaisuuden kautta oikeutettu samaan tarvittavaa terveydenhoitoa. Svendsenille sijaistamisen käytännöt ovat risteyskohtia, joissa yhdistyvät yhteiskuntaan, lajiin ja elämään kuulumisen neuvottelut sekä niihin kietoutuvat moraaliset käsitykset. Sukulaisuus ihmiseen, keskosorsaiden biologinen samankaltaisuus, tekee niistä keskosvauvojen sijaisia koe-eläinlaitoksella, mutta yhtäältä sijaisuus päättyy selkeään rajanvetoon – porsaas tapetaan myrkkypiikillä suoraan sydämeen. Sijaistamisen käytännöt paljastavat tällä tavalla sen, miten erilaisia elämiä arvotetaan ja miten kuulumuutta tanskalaiseen hyvinvointivaltioon määritellään tai rajataan.

Toinen Svendsenille keskeinen käsittepari on biologinen ja biografinen elämä. Näistä jälkimmäinen viittaa elämään, joka hyväksytään osaksi sosiaalisia ja moraalisia suhteita; elämään, jolla on menneisyys ja tulevaisuus; elämään, jota surraan. Biologinen elämä puolestaan viittaa elämään, joka nähdään biologisina prosesseina, irrallisena sosiaalisista ja moraalisisista suhteista. Ihmiselämää pidetään tyyppillisesti esimerkkinä biografisesta elämästä, mutta Svendsen huomaa, että myös keskosien sijaisina pidetyt porsaas saivat biografisen elämän tullessaan valituksi kokeeseen. Emonsia kohdusta leikattuina ne edustivat ensisijaisesti biologista elämää ilman erityistä, ihmisen mieltämää tarkoitusta, mutta koeksiin valitut yksilöt olivat viikon ajan biografisia elämiä, joita kohtaan tutkijoilla oli enemmän moraalisia velvoitteita. Myrkkypiikin hetkellä porsaas olivat jälleen biologisia elämiä ja prosesseja, jotka olivat muunnettavissa tutkimustuloksiksi ja näytteiksi laboratoriossa ja jotka tulivat osaksi hyvinvointivaltiota ensisijaisesti hyödykkeinä.

Biologisen ja biografisen elämän vaihtelun voisi kuvitella olleen tunnetasolla haastavaa, mutta Svendsenin havaintojen mukaan näin ei monesti-kaan ollut. Syy löytyy kulttuurista: sika on tanskalaisessa yhteiskunnassa ensisijaisesti resurssi ja sikojen

käyttö tieteessä nähdään jatkumona sikataloudelle, jonka harjoittamisella on Tanskassa pitkät historialliset juuret. Tieteen ja maatalouden välistä kytköstä ei käy kieltäminen: ravitsemustutkimukset ja niiden toteutuminen olivat riippuvaisia tehotuotetuista siosta, lehmistä ja näiden lajien hyväksikäytön mahdollistavasta kulttuurista. Svendsenin työssä historiaan ulottuva konteksti lisää ymmärrystä siitä, miten eri ihmisryhmiin ja eläinlajeihin kohdistuvat kulttuuriset asenteet ja arvot ovat muovautuneet ja minkälaisia valtasuhteita tanskalaiseen yhteiskuntaan on muodostunut.

HYVINVOINTIVALTION RAJAT

Svendsenille sekä koe-eläinlaitos että vastasyntyneiden teho-osasto edustavat paikkoja, joissa neuvotellaan siitä, minkälaiset elämät kuuluvat yhteiskuntaan. Sekä porsaas että keskoset ovat tässä mielessä liminaalisia, yhteiskunnan, elämän ja lajin kynnyksillä häilyviä elämiä, jotka näyttävät toteen yhteiskuntaan, elämään tai lajiin kuulumisen neuvotteluja. Vastasyntyneiden teho-osastolla näkyväksi tulee myös yhteiskuntaan kuulumisen ja sen vaikutukset varhaisten keskosien hoitoon. Päätös hoitaa aktiivisesti elämän rajalla häilyvää keskosta edellyttää esimerkiksi vanhempien sitoutumista mahdollisesti pysyvästi erityistarpeisen lapsen hoitoon, mutta yhtäältä lääkärit puntaroivat myös varhaisen keskosien potentiaalista suhdetta yhteiskuntaan, eli millainen tulevaisuus ja elämä keskoselle voidaan kuvitella. Tällöin viitataan esimerkiksi siihen, että keskosella tulisi olla huolehtiva perhe elinikäisen laitospaikan sijaan tai edellytykset kasvaa itsenäiseksi ja toimeentulevaksi aikuiseksi. Jos sidos tanskalaiseen yhteiskuntaan on löyhä, eli esimerkiksi kansalaisuus puuttuu, tai vanhemmuuden edellytykset esimerkiksi päihdeongelman vuoksi kyseenalaistetaan, myös varhain syntyneen keskosien aktiivinen hoito kyseenalaistetaan. Keskosvauva on tällöin kirjaimellisesti yhteiskuntaan kuulumisen rajalla ja hoitopäätökseen vaikuttaa merkittävästi se, minkälainen tulevaisuus lapselle voidaan kuvitella. Svendsen huomauttaa, että monet lääkärit ovat hyvin tietoisia siitä, että päätöksiä varhaisten keskosien hoidosta tehdään myös hy-

vinvointivaltion tulevaisuutta ja toimintaa ajatellen, vaikka sitä ei vanhempien kanssa keskustellessa tuotaisi esiin.

Svendsenin tutkimusta voi hyvin lukea tanskalaisen hyvinvointivaltion itsereflektiona. Sellaisenaan se ottaa osaa feministisen tutkimuksen kriittisiin keskusteluihin siitä, kuinka yhteiskuntaan kuuluminen ei ole tasavertaisesti kaikkien saavutettavissa, vaan siihen vaikuttavat erilaiset arvohierarkiat ja arvovalintoja sisältävät käytännöt. Svendsen tekee tutkimuksessaan näkyväksi näitä hyvinvointivaltioon kuulumisen selektiivisiä prosesseja, joissa osa elämistä jätetään tai suodatetaan yhteiskunnan ulkopuolelle. Tätä suodatusta ja valintaa tapahtuu myös valtion rajoilla. Tutkimuksessa kuvataan hyvinvointivaltiota elävänä organaismina, jonka aineenvaihduntaan pumpataan arvokkaiksi miellettyjä asioita ja elämiä – toisin sanoen valtion rajat ovat huokoiset ja avoimet esimerkiksi kaupankäynnin, tuotteiden ja tutkijoiden liikkuvuuden osalta. Vastaavasti rasitteeksi miellettyjen asioiden ja elämien osalta tanskalaisen hyvinvointivaltion aineenvaihdunta muuttuu rajoiltaan suljetuksi järjestelmäksi, joka määrittelee tarkkaan yhteiskuntaan pääsyä. Tutkimuksen päättävänä teemana onkin ihmisten, eläinten ja tavaroiden liikkuvuus sekä liikkuvuuden arvottaminen. Vaikka siirtyminen koe-eläinlaitokselta ja vastasyntyneiden teho-osastolta geopolitiisille valtion rajoille ja maahanmuuttoon tuntuu ensin isolta loikkaukselta, Svendsen sitoo lankoja yhteen riittävästi. Hän osoittaa, miten maahanmuuttopolitiikassa on kyse samankaltaisista yhteiskuntaan kuulumisen rajanvedoista, joita sekä koe-eläinlaitoksella ja vastasyntyneiden teho-osastolla tehdään.

LÄHES ELÄMÄN ARVOINEN

Svendsenillä on kyky kirjoittaa tutkimushavainnoistaan siten, että lukijalle jää tunne intiimiydestä ja mukanaolosta – aivan kuin lukija olisi kirjan kautta ”lähes siellä” missä Svendsen itsekin on ollut. On harmi, että tutkimuksen puitteissa ei ole ollut mahdollista suorittaa samaa havainnointia geopolitiisilla rajoilla kuin mitä koe-eläinlaitoksella ja

vastasyntyneiden teho-osastolla on tehty, sillä ensimmäisten, melko intensiivisten lukujen jälkeen geopolitiisten rajojen tarkastelu erilaisten diskursioiden kautta tuntuu etäiseltä. Vaikka Svendsen keskittyy tutkimuksessaan pääasiassa muiden kuin itsensä havainnointiin, lukijan kannattaa kiinnittää huomiota myös tilanteisiin, joissa Svendsen reflektoi omaa käyttäytymistään. Feministinen tutkimus on pitkään painottanut tutkijan itsereflektiota ja oman position tiedostamisen tärkeyttä, ja Svendsenin tutkimus on konkreettinen osoitus siitä, miten omien asenteiden tarkastelu osana tutkimusta terävöittää analyysia ja kyseenalaistaa kulttuurista omaksuttuja, itsestään selvänä pidettyjä ajattelun ja toiminnan tapoja. Samalla reflektioprosessi tekee näkyväksi sen, kuinka laji on välttämätön huomioida osana yhteiskunnan eriarvoistavia kategorioita. Lopulta yksi merkittävin teko on kysymyksenasettelu, joka rinnastaa siat ja ihmiset samojen tutkimuskysymysten kohteeksi. Tällöin tutkimuksen lähtökohtana eivät ole moraaliset erot eri lajien välillä, vaan ne tulevat esiin osana yhteiskunnan käytäntöjä, joissa eri elämänmuotoja arvotetaan ja joita Svendsen tutkimuksessaan havainnoi. Tutkimus antaa uutta näkökulmaa feministiseen ajatteluun tuomalla yhteen lajienväliset ja lajiensisäiset, eriarvoiset suhteet osana hyvinvointivaltion hierarkiajärjestelmien ja arvottavien käytäntöjen muodostumista. Kirja avaa erinomaisesti yhteiskuntaan kuulumisen prosesseja mutta on toisaalta läpileikkaus kulttuuriin, joka ei ainoastaan mahdollista elämää vaan myös aktiivisesti arvottaa, luokittelee ja sulkee elämää ulkopuolelleen. Sellaisena *Near Human. Border Zones of Species, Life, and Belonging* on erinomainen teos, jota voi suositella luettavaksi yli tieteenalarajojen.

FM Eeva Nikkilä on yleisen historian väitöskirjatutkija Turun yliopistossa. Hän tutkii väitöskirjassaan suomalaisten jalostussikojen paikkoja, hoidon käytäntöjä ja sikojen mahdollisia kokemuksia 1900-luvun alun Suomessa.